

Skutki wprowadzenia stanu klęski żywiołowej

dr hab. Aldona Domańska,
prof. Uniwersytetu Łódzkiego

Jednym ze stanów nadzwyczajnych, który może zostać wprowadzony na części albo na całym terytorium państwa jest stan klęski żywiołowej. Jego jurydyzacja jest przejawem ogólnej idei konstytucyjnej, zgodnie z którą sposób regulacji stanów nadzwyczajnych odpowiada źródłom zagrożeń¹. Stąd też jego wprowadzenie nie jest następstwem powstałego zagrożenia zewnętrznego czy wewnętrznego państwa, ale zapobieżenie skutkom katastrof naturalnych lub awarii technicznych noszących znamiona klęski żywiołowej oraz ich usunięcie. Niniejsze opracowanie poświęcone jest zagadnieniu bardzo istotnemu z punktu widzenia statusu jednostki oraz sprawnego funkcjonowania państwa mianowicie skutkom wprowadzenia stanu klęski żywiołowej. Podkreślenia wymaga fakt, że do wejścia w życie Konstytucji w 1997 r. klęska żywiołowa była jedną z przesłanek stanu wyjątkowego, a co za tym idzie procedura wprowadzenia, możliwość przedłużenia czy właśnie skutki wprowadzenia tego stanu były jednakowe bez względu na przyczynę. Dopiero postanowienia Konstytucji z 1997 r. oraz ustawa o sanie klęski żywiołowej dnia 18 kwietnia 2002 r. uregulowały ten stan.

Przesłanki wprowadzenia i zakończenia stanu klęski żywiołowej

Pojęcie stanu nadzwyczajnego funkcjonuje w polskim ustawodawstwie stosunkowo od niedawna, gdyż po raz pierwszy wprowadził je ustrojodawca mocą przepisów Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r.². Wprowadził wcześniej funk-

cjonowały pojęcia: stan wyjątkowy i stan wojenny (uregulowane w konstytucji marcowej z 1921 r.)³, czy stan zagrożenia państwa (uregulowany w konstytucji kwietniowej z 1935 r.)⁴ jednak nie miały one wspólnej nazwy. W późniejszym okresie uregulowania dotyczące stanu wojennego zawarte były w Dekrecie Rady Państwa z 1981 r.⁵.

Stan nadzwyczajny to szczególny reżim prawny, który służy odwróceniu lub pomniejszeniu skutków szczególnych zagrożeń, jeżeli zwykłe środki konstytucyjne są niewystarczające. W przypadku wystąpienia takiego stanu kryzysowego, w sytuacjach, w których zaistniałego zagrożenia nie da się usunąć za pomocą narzędzi obowiązujących w danym porządku prawnym, koniecznym jest niekiedy posłużenie się specjalnymi regulacjami. W związku z powyższym polski ustrojodawca przewidział możliwość zaistnienia trzech rodzajów stanów nadzwyczajnych: stanu wojennego, stanu wyjątkowego oraz stanu klęski żywiołowej. Odrębnie uregulowany został stan wojny.

Zgodnie z obowiązującą regulacją konstytucyjną stan nadzwyczajny może być wprowadzony tylko na podstawie ustawy, w drodze rozporządzenia, które podlega dodatkowemu podaniu do wiadomości publicznej. Choć ustawodawca szczegółowo uregulował w odpowiednich ustawach procedury wprowadzenia oraz funkcjonowania państwa podczas trwania stanów nadzwyczajnych to obowiązują pewne regulacje wspólne dla każdego z nich. I tak:

- 1) zasady działania organów władzy publicznej oraz zakres, w jakim mogą zostać ograniczone wolności i prawa człowieka i obywatela w czasie poszczególnych stanów nadzwyczajnych określone mogą zostać wyłącznie w drodze ustawy;

1 Szerzej por. K. Prokop, Stany nadzwyczajne w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Białystok 2005, s. 102-104

2 Rozdział XI, art. 228-234, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483).

3 Ustawa z dn. 17 marca 1921 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, art. 123 (Dz.U. 1921, nr 44, poz. 267).

4 Ustawa Konstytucyjna z dn. 23 kwietnia 1935 r., rozdział XII (Dz.U. 1935, nr 30, poz. 227).

5 Dekret Rady Państwa z dn. 12 grudnia 1981 r. o stanie wojennym (Dz.U. 1981, nr 29, poz. 154).

- 2) działania podjęte w wyniku wprowadzenia stanu nadzwyczajnego muszą odpowiadać stopniowi zagrożenia i powinny zmierzać do jak najszybszego przywrócenia normalnego funkcjonowania państwa;
- 3) w czasie stanu nadzwyczajnego nie mogą być zmienione: Konstytucja, ordynacje wyborcze do Sejmu, Senatu i organów samorządu terytorialnego, ustawa o wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej oraz ustawy o stanach nadzwyczajnych;
- 4) w czasie stanu nadzwyczajnego oraz w ciągu 90 dni po jego zakończeniu nie może być skrócona kadencja Sejmu, przeprowadzane referendum ogólnokrajowe, nie mogą być przeprowadzane wybory do Sejmu, Senatu, organów samorządu terytorialnego oraz wybory Prezydenta Rzeczypospolitej, a kadencje tych organów ulegają odpowiedniemu przedłużeniu;
- 5) wybory do organów samorządu terytorialnego są możliwe tylko tam, gdzie nie został wprowadzony stan nadzwyczajny⁶.

Stan klęski żywiołowej różni się od pozostałych, o czym już wcześniej wspomniano, przede wszystkim źródłem zagrożenia, ale także tym, że celem podejmowanych działań jest zniwelowanie, w jak najkrótszym czasie, szkód. A więc nie ma tutaj żadnych przeciwstawnych interesów⁷. Niestety cechą charakterystyczną owego stanu jest także ograniczona rola jaką pełnią unormowania prawne, gdyż ustawodawca może jedynie wprowadzić regulacje w celu osłabienia skutków możliwego zdarzenia, ale nie może zabezpieczyć przed ich wystąpieniem.

Zgodnie z art. 232 Konstytucji stan klęski żywiołowej może zostać wprowadzony „w celu zapobieżenia skutkom katastrof naturalnych lub awarii technicznych noszących znamiona klęski żywiołowej oraz w celu ich usunięcia”. Zdaniem J. Jasudowicza, przesłanki owe odpowiadają kryterium „wyjątkowego niebezpieczeństwa publicznego, które zagraża życiu narodu”⁸ przywołanego w art. 4 Paktu Praw Obywa-

telskich i Politycznych⁹. Klęska żywiołowa definiowana jest przez ustawodawcę jako katastrofa naturalna lub awaria techniczna, których skutki zagrażają życiu których skutki zagrażają życiu lub zdrowiu dużej liczby osób, mieniu w wielkich rozmiarach albo środowisku na znacznych obszarach, a pomoc i ochrona mogą być skutecznie podjęte tylko przy zastosowaniu nadzwyczajnych środków, we współdziałaniu różnych organów i instytucji oraz specjalistycznych służb i formacji działających pod jednolitym kierownictwem¹⁰. Definicję pojęcia „klęska żywiołowa” odnajdujemy w orzeczeniu Trybunału Konstytucyjnego z dnia 6 marca 2001, w którym wskazał on, że są to „wszelkiego rodzaju zdarzenia żywiołowe zagrażające bezpieczeństwu życia lub mienia większej liczby osób albo też mogące wywołać poważne zakłócenia gospodarki narodowej, dla których zwalczania konieczna jest zorganizowana akcja społeczna (art. 1). Definicja ta podkreśla żywiołowość zjawiska, a więc jego niezależność od woli i świadomości człowieka oraz rozmiar, którego skutkiem jest zagrożenie większej ilości osób. Jednocześnie pod uwagę należy brać potoczne znaczenie terminu, zgodnie z którym klęska żywiołowa to zniszczenie, katastrofa wywołana działaniem sił przyrody, którego skutki dotyczą szeroki krąg osób.”¹¹. Choć orzeczenie owo dotyczyło badania zgodności Ustawy z dnia 17 lipca 1997 r. o stosowaniu szczególnych rozwiązań w związku z likwidacją skutków powodzi, która miała miejsce w lipcu 1997 r. (Dz.U. Nr 80, poz. 491; zm.: Nr 107, poz. 692, Nr 160, poz. 1087; z 1999 r. Nr 15, poz. 135) między innymi z art. 228 Konstytucji, to co do zasady pozostaje aktualne.

Podmiotem uprawnionym do jego wprowadzenia jest Rada Ministrów. Może to zrobić na czas oznaczony, nie dłuższy niż 30 dni, na części albo na całym terytorium państwa. Przedłużenie tego stanu może nastąpić za zgodą Sejmu. Właściwą formą wprowadzenia stanu klęski żywiołowej jest rozporządzenie, które podlega podaniu do wiadomości publicznej¹².

Rozważenia wymaga kwestia sformułowania „katastrofa naturalna oraz awaria techniczna nosząca znamiona klęski żywiołowej”. Przyjmuje się, że pierwsze z pojęć oznacza

6 Art. 228 Konstytucji RP

7 J. Ipsen, Staatsorganisationsrecht (Staatsrecht I), Luchterhand 1992, s.326

8 T. Jasudowicz, Granice korzystania z praw człowieka – rozwiązania Konstytucji RP na tle standardów europejskich, [w:] C. Mik (red.), Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku a członkostwo Polski w Unii Europejskiej, Toruń 1999, s. 64-65.

9 Artykuł 4. 1. W przypadku gdy wyjątkowe niebezpieczeństwo publiczne zagraża istnieniu narodu i zostało ono urzędowo ogłoszone, Państwa-Strony niniejszego Paktu mogą podjąć kroki mające na celu zawieszenie stosowania zobowiązań wynikających z niniejszego Paktu w zakresie ściśle odpowiadającym wymogom sytuacji, pod warunkiem, że kroki te nie są sprzeczne z innymi ich zobowiązaniami wynikającymi z prawa międzynarodowego i nie pociągają za sobą dyskryminacji wyłącznie z powodu rasy, koloru skóry, płci, języka, religii lub pochodzenia społecznego. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 16 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. nr 38, poz. 167)

10 Art. 3.1 pkt 1 Ustawy z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej, tj. Dz.U. 2017 poz. 1897

11 Wyrok z dnia 6 marca 2001 r. Sygn. akt K 30/00

12 Art. 232 Konstytucji RP

„zdarzenie związane z działaniem sił natury, w szczególności wyładowania atmosferyczne, wstrząsy sejsmiczne, silne wiatry, intensywne opady atmosferyczne, długotrwałe występowanie ekstremalnych temperatur, osuwiska ziemi, pożary, susze, powódzie, zjawiska lodowe na rzekach i morzu oraz jeziorach i zbiornikach wodnych, masowe występowanie szkodników, chorób roślin lub zwierząt albo chorób zakaźnych ludzi albo też działanie innego żywiołu” (art. 3 ust 1 pkt 2 ustawy)¹³. Awaria techniczna zaś, to gwałtowne, nieprzewidziane uszkodzenie lub zniszczenie obiektu budowlanego, urządzenia technicznego lub systemu urządzeń technicznych powodujące przerwę w ich używaniu lub utratę ich właściwości. Tym samym wynikają one „z wadliwego funkcjonowania lub zaprzestania pracy przez urządzenia stworzone przez człowieka, lecz wykorzystujące siły przyrody”¹⁴.

Zdaniem niektórych przedstawicieli nauki owe, wyróżnione przez ustawodawcę, pojęcia „kłęski naturalnej” i „awarii technicznej” nie było zabiegiem koniecznym gdyż oba są desygnatami „kłęski żywiołowej”¹⁵.

Podkreślić należy, że zgodnie z treścią art. 3 ust. 2 ustawy o stanie kłęski żywiołowej „katastrofę naturalną lub awarię techniczną mogą wywołać również zdarzenia w cyberprze-strzeni oraz działania o charakterze terrorystycznym”. Oznacza to, że mogą one być następstwem działań ludzkich.

Cechą owego stanu jest to, że skutki zarówno katastrofy naturalnej, jak i awarii technicznej mogą zostać usunięte. W tym celu ustawodawca wprowadził możliwość podjęcia dwojakiego rodzaju działań: prewencyjnych i ratowniczym¹⁶.

Stan kłęski żywiołowej może wprowadzić Rada Ministrów z własnej inicjatywy lub na wniosek właściwego wojewody. Aktem właściwym jest rozporządzenie, które winno wskazywać w swej treści: przyczyny, datę wprowadzenia oraz obszar i czas trwania stanu kłęski żywiołowej, a także rodzaje niezbędnych ograniczeń wolności i praw człowieka i obywatela¹⁷. Akt ten podlega opublikowaniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, a ponadto podaje się go do publicznej wiadomości (art. 228 ust. 2 Konstytucji), w drodze obwieszczenia właściwego wojewody przez rozplakatowanie w miejscach publicznych, a także w sposób zwyczajowo przyjęty na danym obszarze. Zgodnie z art. 5 ust. 4 ustawy redaktorzy naczelni dzienników oraz nadawcy programów radiowych i telewizyjnych są obowiązani do niezwłocznego, nieodpłat-

nego podania do publicznej wiadomości rozporządzenia Rady Ministrów o wprowadzeniu stanu kłęski żywiołowej, przekazanego im przez wojewodę właściwego ze względu na siedzibę redakcji lub nadawcy.

Podkreślenia wymaga, że w przypadku ogłoszenia stanu kłęski żywiołowej społeczność międzynarodowa winna zostać o tym powiadomiona przez zawiadomienie sekretarza generalnego ONZ i sekretarza generalnego Rady Europy.

Jak już wcześniej wskazano, stan ten może zostać wprowadzony na całym bądź części terytorium państwa wyłącznie na czas oznaczony¹⁸, nie dłuższy niż trzydzieści dni (art. 232 Konstytucji RP). Oznacza to, że w rozporządzeniu Rady Ministrów musi zostać wyznaczona wyraźnie data zakończenia trwania stanu kłęski żywiołowej. Może to zostać uczynione przez wyraźne określenie liczby dni, na które zostanie wprowadzony lub przez podanie dziennej daty jego zakończenia. Ustawodawca dopuścił możliwość przedłużenia stanu kłęski żywiołowej za zgodą Sejmu, nie określił natomiast ile razy może to nastąpić. Zdaniem niektórych przedstawicieli doktryny, taka regulacja skutkuje tym, że długość okresu na jaki Sejm zgodzi się przedłużyć stan kłęski żywiołowej „pozostawiony jest do swobodnego uznania parlamentu”¹⁹. Ponadto nieuregulowanie tak istotnej kwestii w postanowieniach ustawy zasadniczej oznacza, że w praktyce może dojść do sytuacji bezterminowego przedłużenia owego stanu, a także umożliwia wykorzystanie go do celów politycznych²⁰. Sprecyzowanie tego przepisu odnajdujemy w ustawie o stanie kłęski żywiołowej, w której wskazano, że może zostać przedłużony na czas oznaczony, po wyrażeniu przez Sejm zgody na to przedłużenie (art.6 ust.1 ustawy).

Zakończenie stanu kłęski żywiołowej może nastąpić w trojaki sposób. Bądź w związku z upływem czasu na jaki został on ogłoszony, bądź na mocy rozporządzenia Rady Ministrów przed upływem tego czasu, jeśli ustaną przyczyny jego wprowadzenia, a także wówczas, gdy Sejm nie wyrazi zgody na jego przedłużenie. Rozporządzenie znoszące stan kłęski żywiołowej także podlega ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw oraz podaje się je do publicznej wiadomości.

13 Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie kłęski żywiołowej tj. Dz.U. 2017 poz. 1897

14 P.Winczorek, Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Warszawa 2008, s.295

15 Szerzej K.Prokop, Stany nadzwyczajne w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Białystok 2005, s. 109-110

16 P.Winczorek, Komentarz, op. cit., s. 295.

17 Art. 5 ust 2 ustawy o stanie kłęski żywiołowej

18 K.Działocha, Komentarz do art. 232, [w:] L.Garlicki (red.), Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Komentarz, tom IV, Warszawa 2005, s. 3

19 A. Cieszyński, Stany nadzwyczajne w Konstytucji RP z 1997 r., [w:] Z. Witkowski (red.), Wejście w życie nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, Toruń 1998, s. 182.

20 K.Eckhardt, Stan nadzwyczajny jako instytucja polskiego prawa konstytucyjnego, Przemyśl-Rzeszów 2012, s.86

Konsekwencje wprowadzenia stanu klęski żywiołowej w sferze działania organów władzy publicznej

Obowiązująca regulacja konstytucyjna nie przewiduje żadnych zmian w systemie organów władzy w okresie trwania stanu klęski żywiołowej, ani też innego ze stanów nadzwyczajnych. Co do zasady, w czasie trwania stanu klęski żywiołowej, organy władzy publicznej działają w dotychczasowych strukturach organizacyjnych państwa i w ramach przysługujących im kompetencji. Ustawodawca przyjął zasadę jednoosobowego kierownictwa podczas trwania owego stanu. Stąd działaniami prowadzonymi w celu zapobieżenia skutkom klęski żywiołowej lub ich usunięcia kierują:

- 1) wójt (burmistrz, prezydent miasta) – jeżeli stan klęski żywiołowej wprowadzono tylko na obszarze gminy;
- 2) starosta – jeżeli ten stan wprowadzono na obszarze więcej niż jednej gminy wchodzącej w skład powiatu;
- 3) wojewoda – gdy stan klęski żywiołowej wprowadzono na obszarze więcej niż jednego powiatu wchodzącego w skład województwa;
- 4) minister właściwy do spraw administracji publicznej lub inny minister, do zakresu działania którego należą zapobieganie skutkom danej klęski żywiołowej lub ich usuwanie, a w przypadkach wątpliwości co do właściwości ministra lub gdy właściwych jest kilku ministrów – minister wyznaczony przez Prezesa Rady Ministrów, jeżeli stan klęski żywiołowej wprowadzono na obszarze więcej niż jednego województwa (art. 8 ustawy).

Zgodnie z art. 10 ustawy na obszarze województwa działaniami prowadzonymi w celu zapobieżenia skutkom klęski żywiołowej lub ich usunięcia kieruje właściwy wojewoda, któremu podporządkowane są organy i jednostki organizacyjne administracji rządowej i samorządu województwa działające na obszarze województwa oraz inne siły i środki wydzielone do jego dyspozycji i skierowane do wykonywania tych działań na obszarze województwa, w tym pododdziały i oddziały Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. W związku z wykonywaniem owych zadań wojewoda podlega właściwemu ministrowi. W razie niezdolności do kierowania lub niewłaściwego kierowania działaniami prowadzonymi w celu zapobieżenia skutkom klęski żywiołowej lub ich usunięcia minister może zawiesić uprawnienia wojewody i wyznaczyć pełnomocnika do kierowania tymi działaniami.

Na obszarze gminy działaniami prowadzonymi w celu zapobieżenia skutkom klęski żywiołowej lub ich usunięcia kieruje wójt (burmistrz, prezydent miasta), który może wyda-

wać polecenia wiążące organom jednostek pomocniczych, kierownikom jednostek organizacyjnych utworzonych przez gminę, kierownikom jednostek ochrony przeciwpożarowej działających na obszarze gminy oraz kierownikom jednostek organizacyjnych czasowo przekazanych przez właściwe organy do jego dyspozycji i skierowanych do wykonywania zadań na obszarze gminy (art. 9 ust.2). Ponadto może występować do kierowników innych jednostek organizacyjnych działających na obszarze gminy, z wnioskami o wykonanie czynności niezbędnych w celu zapobieżenia skutkom klęski żywiołowej lub ich usunięcia. W razie odmowy wykonania tych czynności lub ich niewłaściwego wykonywania wójt (burmistrz, prezydent miasta) niezwłocznie zawiadamia organ, któremu podlega kierownik lub który sprawuje nadzór nad nim. W zakresie wyżej wskazanych działań wójt (burmistrz, prezydent miasta niebędącego miastem na prawach powiatu) podlega staroście. Ustawodawca także tutaj dopuścił możliwość zawieszenia uprawnień wójta (burmistrza, prezydenta miasta). Może to uczynić wojewoda z inicjatywy własnej lub na wniosek starosty i tylko w razie niezdolności do kierowania lub niewłaściwego kierowania działaniami prowadzonymi w celu zapobieżenia skutkom klęski żywiołowej lub ich usunięcia. Wojewoda wyznacza wówczas pełnomocnika do kierowania tymi działaniami.

Na obszarze powiatu, w celu zapobieżenia skutkom klęski żywiołowej lub ich usunięcia, działaniami kieruje odpowiednio właściwy miejscowo starosta (art. 10 ustawy), który podlega wojewodzie. Może on, w związku z tym, wydawać polecenia wiążące wójtom (burmistrzom, prezydentom miast niebędących miastami na prawach powiatu), kierownikom jednostek organizacyjnych utworzonych przez powiat, kierownikom powiatowych służb, inspekcji i straży, kierownikom jednostek ochrony przeciwpożarowej działających na obszarze powiatu oraz kierownikom jednostek organizacyjnych czasowo przekazanych przez właściwe organy do jego dyspozycji i skierowanych do wykonywania zadań na obszarze powiatu. Może także występować do kierowników innych jednostek organizacyjnych działających na obszarze powiatu, z wnioskami o wykonanie czynności niezbędnych w celu zapobieżenia skutkom klęski żywiołowej lub ich usunięcia. W razie odmowy wykonania tych czynności lub ich niewłaściwego wykonywania starosta niezwłocznie zawiadamia organ, któremu podlega kierownik lub który sprawuje nadzór nad nim. Także tu możliwe jest zawieszenie uprawnień starosty i wyznaczenie przez wojewodę pełnomocnika.

Wszystkim wyżej wskazanym podmiotom – organom samorządu terytorialnego, a także organom administracji rządowej minister właściwy do spraw administracji publicznej lub inny minister, do zakresu działania którego należy zapobieganie skutkom danej klęski żywiołowej lub ich usuwanie może wydawać polecenia wiążące. Wyłączone z tego zakresu

są: Rada Ministrów, Prezes Rady Ministrów i wiceprezesi Rady Ministrów. W razie odmowy lub niewłaściwego wykonania polecenia przez organy administracji rządowej minister niezwłocznie zawiadamia Prezesa Rady Ministrów. Zaś w przypadku organu samorządu terytorialnego minister może zawiesić odpowiednie uprawnienia takiego organu oraz wyznaczyć pełnomocnika do wykonywania tych uprawnień, zawiadamiając o tym właściwego wojewodę i Prezesa Rady Ministrów.

Zgony z art. 14 ustawy kierowanie działaniami prowadzonymi w celu zapobieżenia skutkom klęski żywiołowej lub ich usunięcia na obszarach i w obiektach jednostek organizacyjnych podległych, podporządkowanych lub nadzorowanych przez Ministra Obrony Narodowej, Ministra Sprawiedliwości, ministra właściwego do spraw zagranicznych oraz ministra właściwego do spraw wewnętrznych, Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego lub Szefa Agencji Wywiadu wymaga współdziałania organu z wyżej wskazanymi podmiotami.

Wojewodowie albo pełnomocnicy są obowiązani do współdziałania i wzajemnego przekazywania informacji w zakresie zapobiegania skutkom klęski żywiołowej lub ich usuwania. Zaś minister właściwy do spraw administracji publicznej lub inny minister, do zakresu działania którego należy zapobieganie skutkom danej klęski żywiołowej lub ich usuwanie jest obowiązany do informowania na bieżąco Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej i Prezesa Rady Ministrów o skutkach klęski żywiołowej i działaniach podejmowanych w celu zapobieżenia tym skutkom lub ich usunięcia.

W zapobieganiu skutkom klęski żywiołowej lub ich usuwaniu uczestniczą: Państwowa Straż Pożarna i inne jednostki ochrony przeciwpożarowej, Policja, Straż Graniczna, Morska Służba Poszukiwania i Ratownictwa, podmioty lecznicze, w tym w szczególności dysponenci jednostek systemu Państwowe Ratownictwo Medyczne, oraz inne właściwe w tych sprawach państwowe urzędy, agencje, inspekcje, straże i służby. Podmioty te podlegają kierownictwu odpowiednio wójta (burmistrza, prezydenta miasta), starosty lub wojewody.

Jeżeli użycie innych sił i środków jest niemożliwe lub niewystarczające, Minister Obrony Narodowej może przekazać do dyspozycji wojewody, na którego obszarze działania występuje klęska żywiołowa, pododdziały lub oddziały Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, wraz ze skierowaniem ich do wykonywania zadań związanych z zapobieżeniem skutkom klęski żywiołowej lub ich usunięciem (art. 18 ust 1). Pododdziały i oddziały Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej pozostają pod dowództwem przełożonych służbowych i wykonują zadania określone przez wojewodę. Szczegółowe zasady udziału pododdziałów i oddziałów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w zapobieganiu skutkom klęski żywiołowej lub ich usuwaniu określa, w drodze rozporządzenia, Rada Ministrów.

Ponadto kierujący działaniami prowadzonymi w celu zapobieżenia skutkom klęski żywiołowej lub ich usunięcia współpracują ze społecznymi organizacjami ratowniczymi, charytatywnymi, stowarzyszeniami, fundacjami oraz innymi podmiotami działającymi na obszarze ich właściwości, a na wniosek lub za zgodą tych podmiotów koordynują ich działalność.

Jak już była mowa, zgodnie z art. 228 ust 6 oraz 7 w czasie stanu nadzwyczajnego nie mogą być zmienione: Konstytucja, ordynacje wyborcze do Sejmu, Senatu i organów samorządu terytorialnego, ustawa o wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej oraz ustawy o stanach nadzwyczajnych a także w czasie jego trwania i w ciągu 90 dni po jego zakończeniu nie może być skrócona kadencja Sejmu, przeprowadzane referendum ogólnokrajowe, nie mogą być przeprowadzane wybory do Sejmu, Senatu, organów samorządu terytorialnego oraz wybory Prezydenta Rzeczypospolitej, a kadencje tych organów ulegają odpowiedniemu przedłużeniu. Wybory do organów samorządu terytorialnego są możliwe tylko tam, gdzie nie został wprowadzony stan nadzwyczajny.

Ograniczenia wolności i praw człowieka i obywatela

Możliwość zawieszenia określonych praw i wolności człowieka i obywatela lub uchylenie niektórych ich gwarancji stanowi istotę stanów nadzwyczajnych²¹. Zasadą jest, że współczesne ustawy zasadnicze zawierają w swej treści przepisy, które przewidują ograniczenia w zakresie statusu jednostki w czasie trwania któregoś z przewidywanych stanów²². Jednakże w związku z obowiązującymi regulacjami prawnomiędzynarodowymi oraz zasadą *pacta sunt servanda* przyjmuje się, że państwa w swych wewnętrznych regulacjach nie mogą przewidywać węższego katalogu praw niederogowalnych, niż międzynarodowe paktów praw człowieka²³.

Stąd też wprowadzenie stanu klęski żywiołowej może powodować czasowe ograniczenie praw człowieka i obywatela oraz praw i wolności obywatelskich. Konstrukcja regulacji konstytucyjnej w tym zakresie opiera się na pięciu elementach:

- klauzuli proporcjonalności (art. 228 ust 5)
- klauzuli antydyskryminacyjnej (art. 233 ust 2)
- wyznaczeniu zakresu praw niederogowalnych (art. 233 ust. 1 i 3)

21 S. Gebethner, Ustrój Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Warszawa 1976, s. 254

22 C. Mik, Międzynarodowe uwarunkowania konstytucyjnej regulacji praw człowieka (Problemy podstawowe), „Państwo i Prawo”, 1990, z12, s. 50

23 Tamże, s. 67-68

- odesłaniu do ustaw w celu wyznaczeniu zakresu, w jakim mogą być ograniczone wolności i prawa człowieka i obywatela w czasie trwania stanu klęski żywiołowej (art. 228 ust 3).

Zgodnie z zasadą proporcjonalności działania podjęte w wyniku wprowadzenia stanu nadzwyczajnego muszą odpowiadać stopniowi zagrożenia i powinny być skuteczne, to znaczy zmierzać do jak najszybszego przywrócenia normalnego funkcjonowania państwa (art. 228 ust. 5 Konstytucji)²⁴. Szczegółową analizę zasady proporcjonalności odnajdujemy przede wszystkim w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, ale także w doktrynie. Przyjmuje się w związku z powyższym, że ustawodawca nie może ustanawiać ograniczeń przekraczających pewien stopień uciążliwości, a zwłaszcza naruszających proporcję między stopniem naruszenia uprawnień jednostki a rangą interesu publicznego, który ma w ten sposób podlegać ochronie; zakaz ten jest jednym z przejawów zasady ochrony zaufania obywatela do państwa²⁵. Na treść zasady wyrażonej w art. 31 składają trzy postulaty: przydatności, niezbędności i proporcjonalności sensu stricto. Oznacza to, że zarzut braku proporcjonalności wymaga przeprowadzenia testu, polegającego na udzieleniu odpowiedzi na trzy pytania dotyczące analizowanej normy: 1) czy jest ona w stanie doprowadzić do zamierzonych przez ustawodawcę skutków (przydatność normy); 2) czy jest ona niezbędna (konieczna) dla ochrony interesu publicznego, z którym jest powiązana (konieczność podjęcia przez ustawodawcę działania); 3) czy jej efekty pozostają w proporcji do nałożonych przez nią na obywatela ciężarów lub ograniczeń (proporcjonalność sensu stricto)²⁶. Ponadto czytamy w orzeczeniu Trybunału, że „zasada proporcjonalności w szerokim ujęciu kładzie szczególny nacisk na adekwatność celu i środka użytego dla jego osiągnięcia²⁷. Zobowiązuje ustawodawcę do respektowania zasady adekwatności, co oznacza, że spośród możliwych i zarazem legalnych środków działania należy wybierać środki skuteczne dla osiągnięcia celów założonych, a zarazem możliwie najmniej uciążliwe dla podmiotów, wobec których mają być zastosowane lub dolegliwe w stopniu nie większym niż jest to niezbędne dla osiągnięcia założonego celu²⁸.

Zakaz dyskryminacji zgodnie z art. 233 ust. 2 Konstytucji oznacza zakaz ograniczenia wolności i praw człowieka i obywatela wyłącznie z powodu rasy, płci, języka, wyznania lub jego braku, pochodzenia społecznego, urodzenia oraz majątku.

W związku z art. 233 ust. 3 Konstytucji RP ustawa określająca zakres ograniczeń wolności i praw człowieka i obywatela w stanie klęski żywiołowej może ograniczyć wolności i prawa uregulowane w: art. 22 (wolność działalności gospodarczej), art. 41 ust. 1, 3 i 5 (wolność osobista), art. 50 (nienaruszalność mieszkania), art. 52 ust. 1 (wolność poruszania się i pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej), art. 59 ust. 3 (prawo do strajku), art. 64 (prawo własności), art. 65 ust. 1 (wolność pracy), art. 66 ust. 1 (prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy) oraz art. 66 ust. 2 (prawo do wypoczynku). Ten katalog praw i wolności oceniany jest przez przedstawicieli doktryny niejednoznacznie. Podnosi się, że ograniczenia przynajmniej niektórych z tych praw mogą budzić wątpliwości, a ich ocena w znacznym stopniu zależałaby od konstytucyjnego zagwarantowania innych substancjalnych przesłanek legalności kroków derogacyjnych²⁹. W porównaniu do stanu wojennego i stanu wyjątkowego, katalog praw i wolności, które mogą podlegać ograniczeniu jest węższy. Wynika to z faktu, że przyczyny wprowadzenia stanu klęski żywiołowej wymienione w art. 232 nie noszą ze sobą zagrożenia bezpieczeństwa państwa, jak przyczyny wprowadzenia stanów, o których mowa w art. 229 i 230³⁰.

Zakres podmiotowy i terytorialny w sferze dotyczącej statusu jednostki określony został w art. 20 ustawy. I tak, owe ograniczenia wolności i praw człowieka i obywatela w stanie klęski żywiołowej stosuje się do osób fizycznych zamieszkałych lub czasowo przebywających na obszarze, na którym został on wprowadzony, oraz odpowiednio do osób prawnych i jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej, mających siedzibę lub prowadzących działalność na obszarze, na którym został ten stan wprowadzony.

Ograniczenia, o których mowa wcześniej, mogą polegać na: 1) zawieszeniu działalności określonych przedsiębiorców; 2) nakazie lub zakazie prowadzenia działalności gospodarczej określonego rodzaju; 3) nakazaniu pracodawcy oddelegowania pracowników do dyspozycji organu kierującego działaniami prowadzonymi w celu zapobieżenia skutkom klęski żywiołowej lub ich usunięcia; 4) całkowitej lub częściowej reglamentacji zaopatrzenia w określonego rodzaju artykuły; 5) zakazie okresowego podwyższania cen na towary lub usługi określonego rodzaju; 6) nakazie stosowania cen ustalonych na towary lub usługi mające podstawowe znaczenie dla kosztów utrzymania konsumentów; 7) obowiązku poddania

24 K.Eckhardt, Stan nadzwyczajny, s. 93

25 Orzeczenie z dnia 9 stycznia 1996 r. Sygn. akt K 18/95; Orzeczenie z dnia 26 kwietnia 1995 r., Sygn. akt K 11/94; Orzeczenie z dnia 17 października 1995 r., Sygn. akt K 10/95

26 Por. wyrok TK z 12 stycznia 2000 r., sygn. P. 11/98, OTK ZU nr 1/2000, poz. 3 i wyrok TK z 10 kwietnia 2002 r., sygn. K 26/00, OTK ZU nr 2/A/2002, poz. 18).

27 Orzeczenie z dnia 20 listopada 1996 r. Sygn. akt K 27/95

28 Orzeczenie TK z 31 stycznia 1996 r., K. 9/95, OTK ZU nr 1/1996, poz. 2 oraz S. Wronkowska, Zarys koncepcji państwa prawnego w polskiej literaturze politycznej i prawnej (w:) Polskie dyskusje o państwie prawa, Warszawa 1995, s. 74 i n.

29 T.Jasudowicz, Granice, s.67

30 Szerzej por. K.Prokop, Stany nadzwyczajne..., s. 136

się badaniom lekarskim, leczeniu, szczepieniom ochronnym oraz stosowaniu innych środków profilaktycznych i zabiegów, niezbędnych do zwalczania chorób zakaźnych oraz skutków skażeń chemicznych i promieniotwórczych; 8) obowiązku poddania się kwarantannie; 9) obowiązku stosowania środków ochrony roślin lub innych środków zapobiegawczych niezbędnych do zwalczania organizmów szkodliwych dla ludzi, zwierząt lub roślin; 10) obowiązku stosowania określonych środków zapewniających ochronę środowiska; 11) obowiązku stosowania środków lub zabiegów niezbędnych do zwalczania chorób zakaźnych zwierząt; 12) obowiązku opróżnienia lub zabezpieczenia lokali mieszkalnych bądź innych pomieszczeń; 13) dokonaniu przymusowych rozbiórek i wyburzeń budynków lub innych obiektów budowlanych albo ich części; 14) nakazie ewakuacji w ustalonym czasie z określonych miejsc, obszarów i obiektów; 15) nakazie lub zakazie przebywania w określonych miejscach i obiektach oraz na określonych obszarach; 16) zakazie organizowania lub przeprowadzania imprez masowych; 17) nakazie lub zakazie określonego sposobu przemieszczania się; 18) wykorzystaniu, bez zgody właściciela lub innej osoby uprawnionej, nieruchomości i rzeczy ruchomych; 19) zakazie prowadzenia strajku w odniesieniu do określonych kategorii pracowników lub w określonych dziedzinach; 20) ograniczeniu lub odstąpieniu od określonych zasad bezpieczeństwa i higieny pracy, jednakże niepowodującym bezpośredniego narażenia życia lub zdrowia pracownika³¹.

Ponadto ograniczenia mogą polegać na wykonywaniu świadczeń osobistych i rzeczowych, ale tylko wówczas, jeżeli siły i środki, którymi dysponuje wójt (burmistrz, prezydent miasta), starosta lub wojewoda albo pełnomocnik, są niewystarczające. Konieczność wykonywania świadczeń osobistych i rzeczowych może polegać na: 1) udzielaniu pierwszej pomocy osobom, które uległy nieszczęśliwym wypadkom; 2) czynnym udziale w działaniu ratowniczym lub wykonywaniu innych zadań wyznaczonych przez kierującego akcją ratowniczą; 3) wykonywaniu określonych prac; 4) oddaniu do użytkowania posiadanych nieruchomości lub rzeczy ruchomych; 5) udostępnieniu pomieszczeń osobom ewakuowanym; 6) użytkowaniu nieruchomości w określony sposób lub w określonym zakresie; 7) przyjęciu na przechowanie i pilnowaniu mienia osób poszkodowanych lub ewakuowanych; 8) zabezpieczeniu zagrożonych zwierząt, a w szczególności dostarczaniu paszy i schronienia; 9) zabezpieczeniu zagrożonych roślin lub nasion; 10) pełnieniu wart; 11) zabezpieczeniu własnych źródeł wody pitnej i środków spożywczych przed ich zanieczyszczeniem, skażeniem lub zakażeniem, a także udostępnianiu ich dla potrzeb osób ewakuowanych lub po-

szkodowanych, w sposób wskazany przez organ nakładający świadczenie; 12) zabezpieczeniu zagrożonych dóbr kultury (art. 22 ust. 1 ustawy).

Ustawodawca wprowadził także zwolnienia od obowiązkowych świadczeń osobistych. Dotyczy to osób do 16 roku życia i powyżej 60 roku życia – w zakresie świadczeń wymienionych w pkt. 2, 3, 6 i 10; osób chorych, niepełnosprawnych, kobiet w ciąży i kobiet karmiących – w zakresie świadczeń wymienionych w pkt. 1–3, 6, 8 i 10; a także osób sprawujących opiekę nad dziećmi do lat 8, nad chorymi lub osobami niepełnosprawnymi – w zakresie świadczeń wymienionych w pkt. 1–3, 6 i 10.

W szczególnie uzasadnionych przypadkach wójt (burmistrz, prezydent miasta), starosta, wojewoda albo pełnomocnik może odstąpić od nałożenia lub zwolnić od powyżej wyszczególnionych obowiązków również inne osoby i podmioty, ze względu na interes publiczny albo wyjątkowo ważny interes danej osoby lub podmiotu (art. 22.ust.3).

Niezbędne ograniczenia wolności i praw człowieka i obywatela, w granicach dopuszczonych w rozporządzeniu Rady Ministrów o wprowadzeniu stanu klęski żywiołowej wprowadza, odpowiednio (w zakresie kompetencji wynikających z art. 8 ustawy): wójt (burmistrz, prezydent miasta) albo odpowiedni pełnomocnik oraz starosta albo odpowiedni pełnomocnik w drodze zarządzenia albo decyzji, bądź wojewoda albo właściwy pełnomocnik, w drodze rozporządzenia albo decyzji. Rozporządzenia wojewody lub pełnomocnika i zarządzenia innych, wcześniej wskazanych, podmiotów podlegają ogłoszeniu przez rozplakatowanie obwieszczeń w miejscach publicznych lub w inny sposób miejscowo przyjęty, a także przez ogłoszenie w lokalnej prasie. W rozporządzeniu wojewody lub pełnomocnika, zarządzeniu lub decyzji musi zostać wskazana: podstawa prawna; określenie zakresu i rodzaju ograniczeń; określenie obowiązanych podmiotów; miejsce, dzień i godzinę osobistego stawiennictwa lub realizacji innych ograniczeń; czas trwania ograniczeń; a także pouczenie o odpowiedzialności karnej lub innych skutkach prawnych naruszenia rozporządzenia, zarządzenia lub decyzji.

Ograniczenia w transporcie oraz wykonywaniu usług pocztowych lub kurierskich

Ograniczenia w transporcie drogowym, kolejowym i lotniczym oraz w ruchu jednostek pływających na śródlądowych drogach wodnych, morskich wodach wewnętrznych i morzu terytorialnym mogą zostać w prowadzone celu usprawnienia przemieszczania się środków transportowych niezbędnych dla prowadzenia działań ratowniczych (art. 24 ust. 1 ustawy).

31 Art. 21 ust. 1 ustawy o stanie klęski żywiołowej

Ograniczenia owe może wprowadzić minister właściwy do spraw transportu w zakresie transportu drogowego, kolejowego i lotniczego; minister właściwy do spraw żeglugi śródlądowej w zakresie ruchu jednostek pływających na śródlądowych drogach wodnych, a w zakresie ruchu na morskich wodach wewnętrznych i morzu terytorialnym - minister właściwy do spraw gospodarki morskiej, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw administracji publicznej, ministrem właściwym do spraw wewnętrznych i Ministrem Obrony Narodowej. Właściwym aktem jest tu rozporządzenie, w którym określony zostać musi zakres tych ograniczeń z uwzględnieniem konieczności zapewnienia warunków pozwalających na sprawne zapobieganie lub zwalczanie skutków klęski żywiołowej przy jednoczesnym zminimalizowaniu uciążliwości wynikłych dla innych użytkowników z wprowadzonych ograniczeń (art. 24 ust.2 ustawy).

Ograniczenia w wykonywaniu pocztowych usług o charakterze powszechnym lub usług kurierskich mogą być wprowadzone w celu zapewnienia łączności na potrzeby działań ratowniczych (art. 25 ust.1). Podmiotem uprawnionym do wprowadzeniach owych ograniczeń jest minister właściwy do spraw łączności, który w drodze rozporządzenia winien określić zakres tych ograniczeń z uwzględnieniem konieczności zapewnienia warunków pozwalających na sprawne zapobieganie lub zwalczanie skutków klęski żywiołowej przy jednoczesnym zminimalizowaniu uciążliwości wynikłych dla osób i podmiotów korzystających z pocztowych usług o charakterze powszechnym lub usług kurierskich (art. 25 ust.3 ustawy).

Ponadto, na podstawie art. 26 ustawy, redaktorzy naczelni dzienników oraz nadawcy programów radiowych i telewizyjnych są obowiązani, na żądanie ministra właściwego do spraw administracji publicznej lub innego ministra, do zakresu działania którego należy zapobieganie skutkom danej klęski żywiołowej lub ich usuwanie, a w przypadku wątpliwości co do właściwości ministra lub w przypadku gdy właściwych jest kilku ministrów – ministra wyznaczonego przez Prezesa Rady Ministrów – jeżeli stan klęski żywiołowej wprowadzono na obszarze więcej niż jednego województwa. (art. 8 pkt 4), wojewodów, starostów, wójtów (burmistrzów, prezydentów miast) albo pełnomocników, do nieodpłatnego, niezwłocznego publikowania lub zamieszczania komunikatów tych organów związanych z działaniami w celu zapobieżenia skutkom klęski żywiołowej lub ich usunięcia.

Ustawa przewiduje także kary aresztu lub grzywny za niepodporządkowanie się wydawanym rozkazom (art. 27 ustawy).

Podkreślić należy, że wszelkie ograniczenia w zakresie praw i wolności człowieka i obywatela spełniają wymogi nałożone na Polskę na mocy aktów prawa międzynarodowego.

Bez wątpienia bardzo istotną wartością regulacji prawnej stanu klęski żywiołowej, jak i każdego innego stanu nadzwyczajnego jest jego skuteczność³². W przypadku analizowanego stanu wszelkie działania podejmowane przez uprawnione podmioty powinny mieć na celu usunięcie zagrożenia dla naruszanego dobra, którym jest tu zapobieżenie skutkom katastrof naturalnych lub awarii technicznych. Dlatego też, dla urzeczywistnienia tej naczelnej wartości koniecznym było uregulowanie nie tylko kompetencji organów podczas trwania stanu klęski żywiołowej, ale wprowadzenie szeregu ograniczeń, zwłaszcza w sferze praw i wolności jednostki. Owy rygor stanu klęski żywiołowej³³ ma za zadanie stworzenie warunków, które uniemożliwiają lub ograniczają wystąpienie zagrożeń w związku, z którym stan nadzwyczajny może zostać wprowadzony lub bezpośrednio mu zapobiegają, a także zapewnienie możliwości wykorzystania wszystkich sił i zasobów niezbędnych do przeciwdziałania zagrożeniom i usuwania skutków ich wystąpienia³⁴. Stąd też w ustawie o stanie klęski żywiołowej przewidziane są zarówno rygory o charakterze prewencyjnym jak i interwencyjnym. I choć „Nie da się (...) dokładnie wyliczyć, jakie działania są dopuszczalne w sytuacji naprawdę skrajnej”³⁵ to obowiązująca regulację w zakresie stanu klęski żywiołowej w związku ze skutkami jego wprowadzenia ocenić należy pozytywnie. Jednak skuteczność tego stanu musi być oceniona odrębnie w każdym przypadku jego wprowadzenia.

Bibliografia

Literatura

- Brzeziński M., Gwarancje praworządności stanów nadzwyczajnych w ochronie ludności, [w:] Skrabacz M. (red.), *Ochrona ludności w czasie pokoju oraz kryzysu i wojny*, Warszawa 2010,
- Cieszyński A., *Stany nadzwyczajne w Konstytucji RP z 1997 r.*, [w:] Z. Witkowski (red.), *Wejście w życie nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Toruń 1998,
- Działocha K., *Komentarz do art. 232*, [w:] L.Garlicki (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Komentarz*, tom IV, Warszawa 2005,
- Eckhardt K., *Stan nadzwyczajny jako instytucja polskiego prawa konstytucyjnego*, Przemysł-Rzeszów 2012,

32 Por. M. Brzeziński, *Gwarancje praworządności stanów nadzwyczajnych w ochronie ludności*, [w:] M. Skrabacz (red.), *Ochrona ludności w czasie pokoju oraz kryzysu i wojny*, Warszawa 2010, s.40, K. Eckhardt, *Stan nadzwyczajny ...*, s. 294

33 J. Stankiewicz, *Administracyjnoprawna, problematyka stanów nadzwyczajnych*, [w:] *Prawo administracyjne. Podstawowe instytucje w świetle źródeł prawa i judykatury*, Olsztyn 202, s. 269

34 Por. K. Eckhardt, *Stan nadzwyczajny ...*, s. 310

35 C. Schmitt, *Teologia polityczna i inne pisma*, wybór, przekład i wstęp Marek A. Cichocki, Kraków 2000, s. 34

- Gebethner S., Ustrój Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Warszawa 1976,
- Ipsen J., Staatsorganisationsrecht (Staatsrecht I), Luchterhand 1992,
- Jasudowicz T., Granice korzystania z praw człowieka – rozwiązania Konstytucji RP na tle standardów europejskich, [w:] C. Mik (red.), Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku a członkostwo Polski w Unii Europejskiej, Toruń 1999,
- Mik C., Międzynarodowe uwarunkowania konstytucyjnej regulacji praw człowieka (Problemy podstawowe), „Państwo i Prawo”, 1990, z. 12,
- Prokop K., Stany nadzwyczajne w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Białystok 2005,
- Schmitt C., Teologia polityczna i inne pisma, wybór, przekład i wstęp Marek A. Cichocki, Kraków 2000, Stankiewicz J., Administracyjnoprawna, problematyka stanów nadzwyczajnych, [w:] Prawo administracyjne. Podstawowe instytucje w świetle źródeł prawa i judykatury, Olsztyn 202,
- Winczorek P., Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Warszawa 2008,
- Wronkowska S., Zarys koncepcji państwa prawnego w polskiej literaturze politycznej i prawnej (w:) Polskie dyskusje o państwie prawa, Warszawa 1995,

Orzecznictwo

- Orzeczenie z dnia 26 kwietnia 1995 r., Sygn. akt K 11/94;
- Orzeczenie z dnia 17 października 1995 r., Sygn. akt K 10/95
- Orzeczenie z dnia 9 stycznia 1996 r. Sygn. akt K 18/95;
- Orzeczenie TK z 31 stycznia 1996 r., K. 9/95, OTK ZU nr 1/1996, poz. 2
- Orzeczenie z dnia 20 listopada 1996 r. Sygn. akt K 27/95
- Wyrok TK z 12 stycznia 2000 r., sygn. P. 11/98, OTK ZU nr 1/2000, poz. 3
- Wyrok z dnia 6 marca 2001 r. Sygn. akt K 30/00
- Wyrok TK z 10 kwietnia 2002 r., sygn. K 26/00, OTK ZU nr 2/A/2002, poz. 18

Wykaz aktów prawnych

- Ustawa z dn. 17 marca 1921 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, art. 123 (Dz.U. 1921, nr 44, poz. 267).
- Ustawa Konstytucyjna z dn. 23 kwietnia 1935 r., rozdział XII (Dz.U. 1935, nr 30, poz. 227).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483).
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 16 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. nr 38, poz. 167)
- Dekret Rady Państwa z dn. 12 grudnia 1981 r. o stanie wojennym (Dz.U. 1981, nr 29, poz. 154).
- Ustawa dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej, tj. Dz.U. 2017 poz. 1897

Narodowy Instytut Samorządu Terytorialnego powstał w 2015 r.
Jest państwową jednostką budżetową podległą MSWiA.
Działa na rzecz dalszej profesjonalizacji samorządu terytorialnego i administracji publicznej.

EKSPERTYZY NIST, ul. Zielona 18, Łódź 90-601
Sekretariat tel. +48 42 633 10 70
e-mail: sekretariat@nist.gov.pl